

HACI BEKTAŞ VELİ TEKKESİ'NİN ZİYARETGÂH OLMA SÜRECİ ve XIX. YÜZYILDA YAPILAN İNŞAATLAR*

The Transformation of Hacı Bektaş Veli Dervish Lodge into a Hospice and Constructions During the XIXth Century

Oktay KIZILKAYA**

Öz

XIII. yüzyılda Horasan bölgesinde dünyaya gelen Hacı Bektaş Veli'nin fikri altyapısını Ahmet Yesevi'nin dünyaya bakış açısı etkilemiştir. Ahmet Yesevi'nin müritlerinden Lokman Perende'den dersler alan Hacı Bektaş Veli, olgunlaştığına kanaat getirilince Türkmenleri aydınlatmak amacıyla Anadolu'ya gönderilmiştir. Hacı Bektaş Veli, Anadolu'da Sulucakarahöyük adlı yerde meskûn olmuş ve burada ölmüştür. Fikirleri, yetiştirdiği müritleri aracılığı ile Anadolu ve Rumeli'ye yayılarak, Osmanlı Devletinin ve toplumunun dinî, sosyal ve siyasi yapısını şekillendirilmesinde aktif rol oynamıştır. Bu çalışmada, Hacı Bektaş Veli'nin ölümünden sonra müritlerinin mezarını ziyaret etmeye başlamaları, mezarının üzerine Osmanlı padişahı I. Murat'ın görkemli bir türbe yaptırması ile mekânın tekke ve ziyaretgâh hâline dönüşmesi değerlendirilmiştir. Yeniçeri Ocağı ile Bektaşî tarikatının bağlantısı açıklanmıştır. Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından sonra Bektaşî tekkelerinin de kapatıldığı, sadece Sulucakarahöyük'te bulunan Hacı Bektaş Tekkesinin manevi değerine saygı nedeniyle açık bırakılması incelenmiştir. Bektaşî tekkeleri kapatıldığında, kapatılmayan Sulucakarahöyük'teki Hacı Bektaş Veli Tekkesinde yapılan onarım ve inşaat çalışmaları, çalışmaların maliyetleri ve karşılaşılan zorluklar açıklanmaya çalışılmıştır. Tekkede yapılan inşaat ve onarım çalışmalarında hangi yapıların tamir edildiği, ihtiyaç duyulan onarım ve inşaatların yapılması konusunda alınan karar ve izlenen yöntem ele alınmıştır. İnşaat ve tamiratlarda kullanılan malzemelerin adedi, birim fiyatı ve toplam maliyetleri çalışmanın akışına uygun olarak verilmiştir. Çalışma, konu ile alakalı Osmanlı arşiv belgeleri, kitap, makale ve bilimsel tezler incelenerek, hazırlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Bektaşî Tarikatı, tekke, Yeniçeri Ocağı, ziyaretgâh, inşaat, onarım.

Abstract

Hacı Bektaş Veli was born in Khorasan region in XIIIth century. His intellectual thinking was shaped by Ahmet Yesevi's world views. The intellectual foundation of Hacı Bektaş Veli, who was born in Khorasan and lived in the influenced the worldview of Ahmad Yesevi. Taught by Lokman Perende, one of Yesevi's disciples, when it was concluded that Hacı Bektaş Veli matured, he was sent to Anatolia to teach Turkmens. He was settled in a place called Sulucakarahöyük in Anatolia and died there. His ideas spread to Anatolia and Rumelia through his disciples and played an active role in shaping religious, social and political structure of the Ottoman Empire and society. The present study addressed Hacı Bektaş Veli's disciples beginning to visit his grave after his death, and the grave's transformation into a monastery and a place of pilgrimage after the Ottoman Sultan Murad I built a magnificent shrine around it. The connection between the guild of janissaries and the Bektashi Order was explained. An analysis was made on the fact that Bektashi monasteries were also shut down after the abolition of the guild of janissaries but that only the Monastery of Hacı Bektaş Veli in Sulucakarahöyük was left open due to the respect for its spiritual value. An effort was made to explain the repair and construction works carried out in the Monastery of Hacı Bektaş Veli in Sulucakarahöyük, which was not shut down unlike other Bektashi monasteries, the costs of these works and the difficul-

* Makalenin Geliş Tarihi: 09.10.2019, Kabul Tarihi: 12.11.2019. DOI: 10.34189/hbv.92.001

** Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü 36100/Kars, ok1taykizilkaya@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8427-9237>

ties experienced. The specific structures that were repaired during the construction and repair works in the monastery and the decision made and the method followed for carrying out the repairs and constructions needed were examined. The numbers, unit prices and total costs of the materials used for these construction and repair works were presented in the course of the study. The study drew upon an analysis of Ottoman archival documents, books, articles and scientific theses.

Keywords: Bektashi Order, monastery, Guild of Janissaries, Place of pilgrimage, construction, repair.

1. Giriş

XIII. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu'da etkinliği ve yaygınlığı olan tarikatlardan biri olan Bektaşilik, Yesevi tarikatının devamı niteliğinde olup, tarikatın ilk piri sayılan Hacı Bektaş Veli, Horasan'ın Nişabur şehrinde XIII. yüzyılın başlarında dünyaya gelmiştir. Tarikat pirlğine giden hayat yolunda, ailesi ve İslam'ın Yesevi inanç öğretisi belirleyici olmuştur. Hacı Bektaş Veli, Hoca Ahmet Yesevi'nin talebesi olan Lokman Perende'den ilim ve terbiye almış (Birge, 1991: 39), ilim noktasında olgunlaştığına kanaat getirilince, Türkmenleri aydınlatması için Anadolu'ya gönderilmiştir. Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya geldiğinde konduğu ilk yerin Eskişehir civarındaki Seyyid Battal Gazi Tekkesi olduğu ve burada bir süre kaldığı ve burada ikamet ederken Osmanlı Devleti'nin ikinci hükümdarı olan Orhan Gazi'nin kendisini ziyaret ettiği ileri sürülmektedir (Maden, 2013: 95).

Eskişehir civarındaki Seyyid Battal Gazi Tekkesi'nden ayrıldıktan sonra Kırşehir yöresindeki Sulucakarahöyük¹ (Hacı Bektaş) adlı yeri mesken tutan Hacı Bektaş Veli, Anadolu'daki Türkmenleri İslami eren öğretisi üzere aydınlatmak için üç yüz altmışaltı (Oytan, MCMLX: 27) kadar mürit yetiştirdiği rivayet edilir. Yetiştirdiği müritlerin Anadolu ve Rumeli coğrafyasının farklı bölgelerine yayılarak, Hacı Bektaş Veli'nin, İslami eren öğretisinin yayılmasına katkı sağlamışlardır (Sümer, 2017: 83). Hacı Bektaş'ın, yetiştirdiği bu müritler, gittikleri her yerde Sulucakarahöyük'teki tekke/dergâh/hangâh olarak adlandırılan yapı tarzını örnek alarak, benzerlerini inşa ile oraların Türkmenlerle şenlendirilmesine öncülük etmişlerdir.

Sulucakarahöyük'teki Hacı Bektaş Veli Tekkesi, Anadolu'daki en eski Bektaşî tekkesi olduğundan, Bektaşiler tarafından manevi yönden kutsal bir mekân olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, farklı yerlerdeki Bektaşî tekkelerinin şeyhleri, müritleri ile gönül verenleri burayı ziyaret etmenin, inancın ve kemale ermenin zirvesi olarak görmüşlerdir² (Hamid Zübeyr, 1928: 365).

Selçukluların Anadolu'ya hâkim olduğu dönemde Yesevi tarikatının İslami anlayışının etkinliği ve yaygınlığı Selçuklu sonrası Anadolu Türk beylikleri döneminde de varlığını sürdürmüştür. Ancak Yesevi tarikatı, XIV. yüzyılın sonlarına doğru eski etkinliğini ve yaygınlığını yitirirken yerini aynı öğretinin devamı niteliğinde olan Bektaşî tarikatı almıştır (Hatipler Çibik-Umaroğulları, 2017: 459). Osmanlı beyliğinin kuruluş ve teşkilatlanma sürecinde ise Anadolu'da şehirli arasında Mevlevilik, taşra da ise Yesevîlik ve Bektaşîlik yaygın tarikatlar konumundaydı (Ocak, 1996: 455). Mevlevîliğin merkezi, ilk şeyhi Mevlana Celalettin-i Rumi'nin mezarının ol-

duğu Konya şehri iken Bektaşiliğin merkezi ise yine ilk şeyhinin medfun bulunduğu Sulucakarahöyük köyü idi (Önder, 1994: 35).

Hacı Bektaş Veli'nin sağlığında Bektaşiliğin altyapısı sağlam kurumsallaşmış bir tarikat hâline dönüşmediği anlaşılmaktadır. Vefatından sonra fikri altyapısını oluşturduğu inanç şeklinin kurumsallaşarak, tarikat hâline dönüştüğü genel olarak kabul edilmektedir (Eröz, 1991: 56-57). Tarikatın kurumsallaşmasında Sultan II. Bayezit'in Dimetoka'da Kızıl Deli Zaviyesi'nde bulunan Balım Sultan'ı oradan alarak Hacı Bektaş zaviyesinin başına getirmesiyle önemli bir adım atılmıştır (Ceyhan-Alandağlı, 2019: 11). Tarikatın tam manasıyla kurumsallaşmasının, XVII. yüzyılın başlarında Pirevi'nin³ öncülüğünde zirveye ulaştığı anlaşılmaktadır (Altı, 2018: 184)

Tarikatın, Osmanoğulları ile ilk temaslarının Hacı Bektaş Veli döneminde değil onun vefatından sonra Bektaşî meşrepli Abdal Musa ile başladığı, Abdal Musa'nın Orhan Gazi'nin beyliği döneminde onunla birlikte gazalara katıldığı, Âşık Paşazade'nin *Tevarih-i Âl-i Osman* adlı eserinde geçmektedir. Yeniçeri Ocağı'nın kuruluş aşamasından itibaren Bektaşî tarikatının İslam inanç öğretisi ve manevi değerleri üzere tesis edilmiş olduğu bilinmektedir. Ancak bu gelişmenin Hacı Bektaş Veli'nin ölümünden çok sonra olduğu, büyük ihtimalle bahsi geçen Abdal Musa aracılığı ile ocağın Bektaşîliğe kazandırıldığıdır (Derviş Ahmet Âşiki, 2013: 319-320). Yeniçeri Ocağı'nın Bektaşî tarikatıyla fiili bağlantısı, ocağın kurulması fikrinin Orhan Gazi döneminde ortaya çıkmasıyla başlamıştır. 1361'de Sultan I. Murat'ın hükümdarlığının ikinci yılında (1363) (Uzunçarşılı, 1988: 510) kurumsal hâle getirilen Yeniçeri Ocağı, kuruluş aşamasında Bektaşî tarikatının İslami inanç usulü üzere şekillendirilirken, ocağın, Bektaşî tarikatına olan fiili bağlantısı ve mensubiyeti, 1591-1592'den itibaren resmi hâle gelmiştir. Bu resmi bağlantı, bahsi geçen tarihten itibaren ocağın, 99. ortasına (bölüğüne) sekiz Bektaşî dervişinin alınması ve Bektaşî dedebabasına resmi törenlerde Yeniçeri ağasının önünde yer alacak seviyede yüksek bir rütbe verilmesiyle başlamıştır (Yılmaz, 2016: 113). Hatta bu gelişmeden sonra Yeniçeri Ocağı'nın ağasının, “Dudman-ı Bektaşîyan”, “Umde-i Bektaşîyan”, “Ağa-yi Bektaşîyan” vb. unvanlarla adlandırılmaya başlanmış, ocağın mensupları ise “Hacı Bektaş Köçekleri” şeklinde isimlendirilmiştir (Altı, 2018: 185). Yine Hacı Bektaş Veli Hangâhı'nın (tekkесinin) şeyhliğine atanan zat şeyhlik postuna oturmadan önce İstanbul'a gelirdi. İstanbul'da yeniçeriler onu törenle karşılar ve şeyhliğin alameti olan tacı, Yeniçeri Ağası başına takardı (Soyyer, 2012: 72).

Ocağın kuruluş aşamasında Bektaşî tarikatı üzere kurulduğuna delil olmak üzere Yeniçerilerin ilk mensuplarının başlarına taktıkları serpuşlarının, Hacı Bektaş Veli'nin beyaz keçe külahını serpuş olarak kullanmaları, Orhan Gazi döneminde, ocağın kuruluşunda ettiği dua (gülbank), ocağa Yeniçeri adının Hacı Bektaş Veli tarafından verildiğini anlatan menkıbe⁴ ile Yeniçeri Ocağının sancağında yer alan hilal ve iki uçlu kılıç delil olarak sunulmaktadır (Hammer, 1991: 14). Ocağın, Bektaşî tarikatına mensubiyeti kuruluşuna dair anlatılan menkıbe (Atsız, 2011: 32), dualar (gülbanklar) ile 1826'da kaldırıldığında Bektaşî tekkelerinin de kapatılması ve tarikatın müritleri-

nin takip ve cezalara maruz kalması durumları göz önüne alındığında, ocak mensuplarını manevi yönden beslemesi beklenen tarikat ve şeyhlerinin bir kısmının İslami düşünce tarzının da Yeniçeri Ocağı'nın yıpranmasına eş değer olarak olumsuz yönde etkilemiştir (Bal, 2018: 184).

Bu nedenle, 1826'da Yeniçeri Ocağı lağvedildiğinde, ocağın manevi yönden bağlı olduğu Bektaşî tarikatı da kapatılarak, bu tarikata bağlı tekkelerin mal varlıklarının büyük bir kısmı hazineye aktarılmış, tekkelerdeki türbeler dışındaki bütün müştemilatının yıktırılması kararı alınmıştır. Ancak daha sonra bu karardan vazgeçilerek, çoğunluğu Nakşibendi tarikatı başta olmak üzere devlet nazarında makbul olan diğer tarikatlara tahsis edilmiştir (COA. HAT. 290/17386).

Bektaşî tarikatı yasaklandıktan sonra mensupları, takip, sürgün ve cezalara maruz kalmıştır. Bektaşîlerin dini görüşlerini değiştirmek için girişimlerde bulunulmuştur. Bu amaçla su-i itikad ve âyin-i rifz ve ilhad ile şöhretgir olanların (inancı bozuk, Rafizi ayini yapan ve dinden dönenlerin) şehirlerde toplatılarak, müftü efendiler marifetiyle dine davet olunmaları ve inançlarını düzeltmelerinin sağlanması emredilmiştir (Soyyer, 2012: 67). Bu dönemde, Bektaşîliği terk ederek, dini yönden doğru yol olarak kabul edilen ve genel anlamda, "tashih-i itikad" olarak adlandırılan Ehlisünnet tarikatlarına geçenler bahsi geçen takip, ceza ve sürgünlerden kurtulmuştur. Hatta bu dönemde, Bektaşîliği terk ederek, tashih-i itikad edenlere maaş bağlanması gibi teşvik edici bazı talep ve uygulamalara da rastlanılmıştır⁵ (COA. Y. PRK AZJ. 18-12).

Bektaşî tekkelerinin devlet hazinesine aktarılmayanlarının yönetimine Nakşibendi tarikatına mensup şeyhler görevlendirilmiştir. Bu doğrultuda, Bektaşî tekkelelerinin merkezi kabul edilen Sulucakarahöyük'teki tekke, Anadolu'da kurulan ilk tekke olduğundan kapatılmayarak (Değerli-Küçükdağ, 2017: 106), tekkenin idaresine Nakşibendi tarikatına mensup bir şeyh görevlendirilmiştir. Hacı Bektaş Tekkesi'nde görevlendirilen ilk Nakşibendi şeyhi Hacı Mehmet Said Efendi olup, atandıktan sonra dergâhın yanına bir cami ile kendisinin ikamet edeceği bir harem dairesi inşası ile dergâhi yeniden İslam dinine uygun şekilde düzenlemek için Kaman (Kırşehir) yöneticisine ferman buyrulması için talepte bulunmuştur (COA. HAT. 553-27362). Sulucakarahöyük'teki tekkenin sadece türbedarlığı Hacı Bektaş Veli'nin soyundan gelen çelebilere bırakılmıştır. Ancak türbedarlığın çelebilere bırakılması kısa süreli olmuş, çelebilik kaldırılarak, son Çelebi Mehmet Hamdullah Efendi, Amasya'ya sürgün edilmiş⁶ (COA. HAT. 501/24588), türbedarlık vazifesi yol evladı olan Babagân kolunun uhdesine verilmiştir (Çıplak-Çevik, 2019: 28-29).

II. Mahmut'un 1839'da vefatı ve Sultan Abdülmecit'in saltanatının başlamasıyla Bektaşîlere yapılan takip, sürgün ve cezalandırmalar da bir hafifleme olmuştur. Bu hafifletmede, 3 Kasım 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı'nın etkili olduğu anlaşılmaktadır. 1848 yılında Hacı Bektaş Veli Tekkesi'nin şeyhliğinde bulunan Mehmet Nuri Efendi'nin vakfın gelirleri ile ilgili yaşanan tartışma ve kavga neticesinde dergâhtan ayrılarak İstanbul'a gitmesi ve bu olaydan sonra atanan hiçbir Nakşibendi şeyhinin bir daha dergâha uğramaması daha önce bahsi geçen baskıların gözle görülür

şekilde hafiflediğini göstermektedir. Hacı Bektaş Veli Hangâhı postnişinliğinde bahsi geçen tartışmadan sonra 1851'deki vefatına kadar fiili olarak Çorumlu Hüsnü Baba görünmektedir. Bu olayla dergâhtaki Nakşibendi şeyhlerinin fiziki idaresinin fiili varlığı sona ermekle beraber resmî varlığı devam etmiştir. (Soyyer, 2012: 82) Ancak tekke vakfının idaresinde resmi görevli olan Nakşibendi şeyhlerine, vakfın gelirlerinden hisselerine düşen parasal meblağın ödenilmesine devam edilmiştir. Hatta baskılardaki hafifleme o derecede olmuştur ki, Sultan Abdülaziz'in Bektaşilere sıcak baktığı, Bezmialem Valide Sultan'ın himaye edici bir tutum içinde olduğu açıkça görülmektedir (Altı, 2019: 79-81).

1876'da I. Meşrutiyetin ilanı ve Meclis-i Mebusanın açılması ile daha da rahatlayan Bektaşiler, gayri resmi de olsa tekkelerini faal hale getirmeye başladılar. Özellikle 1909'da II. Meşrutiyet'in ilanıyla meydana gelen hürriyet ortamı içinde kendilerini saklamaya gerek görmeden eski unvanlarını ve diğer tarikatlara devredilen tekkelerinin iadesini arzuhallerle resmi olarak istediler⁷ (COA. BEO. 3599/269902). Bektaşilerin faaliyetlerini hiçbir baskıya uğramadan aleni ve serbest yürütmeleri makbul kabul edilen tarikatlar da rahatsızlığa ve şiddetli tepkilere sebep olmuştur. Bektaşilerin, II. Meşrutiyet'in getirdiği hürriyetten yararlanarak, serbest bir şekilde faaliyette bulunmaları;

“Bir Kızılbaş mülhidi müfti-i İslam⁸ ettiler
Öyle bir zındığa ehl-i sünneti ram ittiler.
Eylemişken Han Mahmud mülhidâtı katliam
Şimdi devlet o güruha eylemekte ihtiram.
Böyle devlet böyle hürriyet yere geçsün vesselam.”

Dizelerine sahip bir şiirle şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir (COA. Y.EE. 30/86). Bir Kızılbaş mülhidi müfti-i İslam ettiler” sözleri ile Şeyhülislam Musa Kazım Efendi⁹ kast edilmektedir (Ramsaur, 2011: 154). Rahatsız olanların büyük çoğunluğunun dini hassasiyetleri bahane ederek, Bektaşî tekkeleri kapatıldığında kendilerine ihsan edilen eski Bektaşî tekkelerinin mülkleri ve gelirlerinin ellerinden alınacağı kaygısında olduğu anlaşılacakla beraber aydın Bektaşilerin milli bilinç mefhumuna sahip olmakla birlikte pek çok kimseyi kendilerine tabi kılabacak kadar liberal fikirlere sahip olmalarıyla da alakalı olmalıdır. Hatta Bektaşiler, bu liberal düşünceleri nedeniyle birçok dini ve gayri ahlaki söylentinin merkezine de oturtulmuşlardır. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Bektaşilerin, liberal düşünceleri nedeniyle Jön Türk hareketine ve daha sonra da İttihat ve Terakki Cemiyetine yakınlaştıklarına şahit olunmaktadır (Ramsaur, 2011: 151-154).

2. Hacı Bektaş Veli Tekkesinin İnşası ve Ziyaretgâh Olması

Hacı Bektaş Veli vefat etmeden önce miras olarak neyi var ise Hatun Ana (Kadıncık Ana) adlı bir kadına emanet ettiği gibi yine Orhan Gazi tarafından yaptırılan dergâhının şeyhlik makamının yönetimini alması için Hatun Ana'nın İdris Hoca'dan olan oğluna vasiyet ettiği kaynaklarda yer almaktadır. Hatun Ana, Hacı Bektaş Ve-

li'nin vefatından sonra mezarının etrafını düzenlemiştir. Mezarının bulunduğu yerin ziyaretgâh olması ise Hacı Bektaş Veli'nin vefatından sonra Konya civarında (Antalya/Elmalı) tekkesi¹⁰ bulunan Abdal Musa adlı müridinin, mezarını ziyaret etmesi ve birkaç gün mezarın yanında kalmasıyla alakalı olmalıdır. Abdal Musa'nın bu ziyaretinden sonra Hacı Bektaş Veli'nin mezarının ziyaretgâh haline dönüştüğü anlaşılmaktadır (Derviş Ahmet Âşiki, 2013: 319). Abdal Musa'nın ziyaretinden günümüze kadar kutsal bir mekân olarak sadece Bektaşiler tarafından değil her dinden, mezhepten, milletten ve meslekten insanlar tarafından ziyaret edilmektedir (Ceyhan- Alandağlı, 2019: 22-24).

Hacı Bektaş Veli'nin Sulucakarahöyük'teki mezarını Abdal Musa'nın ziyaretinden sonra diğer müritlerinin de ziyaret etmesi, bazı ileri gelen Bektaşilerin buraya defnedilmesi türbe ve çevresinin bir ziyaretgâha dönüşmesini hızlandırmıştır. Bu durumdan etkilenen ve büyük atası Osman Gazi ile yakın ilişkisine hürmeten Sultan I. Murat (1361-1389), Hacı Bektaş Veli'nin mezarının üzerine türbesini, Yanko Madyan adlı bir mimara inşa ettirmiştir. Sultan II. Murat'ın ise daha önceden mevcut olan türbenin âlemini ve dergâhı yeniden inşa ettiği ve bunun için 1600 altın harcadığı kaynaklarda geçmektedir (Hamid Zübeyr, 1928: 376). Sultan II. Beyazıt ise türbeyi ziyaret ederek, kubbesini kurşunla kaplatmıştır. Yavuz Sultan Selim'in hükümdarlığına kadar ilk Osmanlı padişahlarının Bektaşî tarikatına gösterdikleri ilgi ve hediye gönderme geleneğini hiç aksatmadıkları anlaşılmaktadır. Zamanla Bektaşilerin tekkeyi kutsal bir mekân olarak görmeleri nedeniyle, var olan dileklerinin kabulü için tekkeye, adak, çerağ, nezir vb. adlar altında sadaka ve hediyeler bağışlamaktaydılar. Bu sadaka ve hediyeler tekkenin gelirleri arasında önemli bir yer tutmaktaydı (Özlu, 2014: 23).

Yavuz Sultan Selim'in hükümdarlığı döneminde, Safevilerle girişilen ve siyasetle içli dışlı olan mezhebi mücadele nedeniyle Bektaşî tarikatına karşı başlayan olumsuz ve mesafeli tutum tarikatı etkilemiş ise de (Çakmak, 2018: 58; Gülçiçek, 2000: 223), Yavuz'un 1520'de ölümünden sonra azalmıştır. Buna rağmen devletin tarikata mesafeli yaklaşımı, XVIII. yüzyılın başlarına kadar sürmüştür. Ancak bu mesafeli yaklaşım, XVIII. yüzyılda sona ermiştir. Çünkü Osmanlı devlet adamları arasında Bektaşî tarikatına yeniden ilgi ve alaka gösterilmeye başlanmıştır (Melikoff, 1993: 220).

Türbenin hemen yanında Hacı Bektaş Veli'nin inzivaya çekildiği yer olarak bilinen Kızılca Halvethane bulunmakta olup, türbe ve halvethanenin tekkenin ilk çekirdeği olduğu kabul edilmektedir. Türbenin külahının eteğinde görülen taş süslemeleri ve mimari özelliği Selçuklu dönemini yansıtmaktadır. Bahsi geçen dönemde Osmanlıların kendilerine has mimari üslubunun daha gelişmemesi nedeniyle, XIV. yüzyılın ikinci yarısında Selçuklu mimari üslubunun etkisinin devam ettiğini göstermektedir. Burası Hacı Bektaş Veli'nin türbesinin bulunması nedeniyle tarikata mensup ileri gelen müritlerin de buraya defnedilmesine neden olmuştur. Tekke müstemilatı dâhilinde, Resul Bali, Abdal Musa ve Güvenç Abdal vb. tarikatın Hacı Bektaş Veli'den sonra gelen önemli şahsiyetlerinin kümbetleri yer almaktadır. Bundan dolayı, zaman-

la tekkenin ziyaretçi sayısı artmış, dini ve sosyal ihtiyaca binaen türbenin etrafında birçok bina inşa edilmiştir. Bu yapılardan biri Kırklar Meydanı olup, burasının giriş kapısı üzerinde çift başlı kartal kabartması bulunduğundan, meydanın Selçukluların yıkılış tarihi olan 1308 yılından önce inşa edildiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Kırklar Meydanı, Osmanlı döneminde 1553'de yeniden düzenlenerek, meydanın her iki tarafına çeşmeler yapılmıştır. Hacı Bektaş Veli'nin inzivaya çekildiği ve türbesinin olduğu mekân olması nedeniyle, XIV. yüzyılda mekân bir kült, bu kültürün kaynağı olan tekke, Anadolu ve Rumeli'de tasavvufi hayatının önemli bir ziyaretgâh merkezi haline gelmiştir (Tanman, 1996: 459-471). 1826'da Sultan II. Mahmut tarafından yaptırılan bir cami olup, bu cami ahali arasında Nakşibendi Camisi olarak adlandırılmaktadır. Nakşibendi Camisi, Sultan II. Mahmud'un emri ile yaptırılmıştır. Bu caminin dışında Cuma Cami'si olarak adlandırılan daha eski bir cami daha bulunmaktadır. Her ne kadar dini ve kutsal bir mekân olarak inşa edilse de bu camilerden biri olan Nakşibendi camisinin hizmete girdiği ilk yıllar ile üst düzey devlet yetkililerinin ziyareti dışında, XX. yüzyılın başlarına kadar düzenli bir şekilde ezan okunmadığı, Cuma Camisi'nin ise Cuma namazlarında bile cemaatinin çok az olduğu anlatılmaktadır. Hatta II. Mahmut'un ölümünden (1839) sonra Bektaşî babaları tekrar kuvvet kazanınca Hacı Bektaş Veli tekkesine atanan Nakşibendi şeyhlerinin, vakfın gelirinden almakta oldukları intifa hissesi verilmeye devam edilmiştir. Bu suretle bahsi geçen şeyhlerden bazıları itikad değiştirerek tamamen Bektaşî olmuşlardır. Bu Nakşibendi şeyhlerinden biri Yahya Efendi olup, Bektaşî ikrarı aldığı kaynaklarda geçmektedir (Hamid Zübeyr, 1928: 374-375).

3. Hacı Bektaş Veli Tekkesinde Yapılan İnşaatlar

Her insan yapısı gibi tekkelerde ilk inşa edildikleri haliyle kalmamış, uzun süre sosyal hayatın ihtiyaçlarına yönelik kullanımda olduklarından zamanla doğa koşullarının neden olduğu yıpranmalara maruz kalmışlardır. Bu nedenle tekke gibi sosyal ve dini yapılarda hizmetin devamını sağlamak ve zaman içinde yıpranan yerleri yeniden inşa ve tamir edilmiştir. Hacı Bektaş Veli Tekkesi dâhilindeki yapılar silsilesi de zamanla doğa olaylarına bağlı olarak yıpranmışlardır. XIX. yüzyılın başlarında yani tekkeler kapatılmadan hemen önce Hacı Bektaş Veli Tekkesi'nde küçük tamiratlar dışında ilk büyük tamirat isteği tekkenin postnişini Şeyh Abdülatif Efendi tarafından 17 Ocak 1788'de yapılmıştır. Abdülatif Efendi, tekke müştemilatı içinde bulunan hangâh, cami, türbe, sebil (çeşme) ve büyük hanının zaman içinde yıprandığı ve tamir edilmesinin zorunlu olduğunu ilgili devlet kurumuna arzuhal ile bildirmiştir. Bu talep üzerine, tamirata yönelik inşaatın yapılması için Bozok Sancağı Mutasarrıfı Cabbarzade Mustafa Bey görevlendirilmiştir. Ancak Cabbarzade Mustafa Bey'in vefatı nedeniyle tamir işi yapılamamıştır. Cabbarzade Mustafa Bey'in vefatından sonra tamirat işi aynı aileden Cabbarzade Süleyman Bey'in uhdesine havale edilmiş ise de inşaatı yine başlanılamamıştır. Bunun üzerine tekkenin seccadenişini Şeyh Abdülatif Efendi, ihtiyaç duyulan tamirat ve inşaatın biraz daha geciktirilmesi hâlinde Hacı Bektaş Veli dergâhının tamamen harap olacağını bildirmiştir. Bu nedenle Şeyh Abdülatif Efendi,

tekke dâhilindeki binalarda yapılması elzem olan tamirâtı, uhdesinde olan mukataat parasından karşılayabileceğini, sonradan ödeneceğine dair kendisine senet verildiği takdirde icap eden tamirata başlayabileceğini beyan etmiştir (COA. C. EV. 134/6683).

Ancak dönemin şartları gereği istek yerine getirilememiştir. 1803 yılına kadar herhangi bir inşaat veya tamirâtın yapıldığına rastlanılmamaktadır. 1803'te hala secadenişin olan Şeyh Abdüllatif Efendi, tamirat işini bir arzuhal ile tekrar gündeme getirmiştir. Şeyh Abdüllatif Efendi arzuhalinde, tekkenin tamire muhtaç olan kısımları için daha önce bir arzuhal sunduğunu, bunun üzerine bir fermanla görevlendirilen mimar halifesi tarafından tekkenin tamire muhtaç kısımlarının incelenerek defterinin tutulduğunu, buna rağmen gerekli tamirâtın yapılmadığını belirtmiştir. Bu arzuhale ek olmak üzere aynı dönemde, Ordu-yı Hümayun bu taraftan geçerken yine onlar aracılığı ile bir keşfinin yapıldığını ve defterinin tutulduğunu ancak savaş çıkması (1787-1792 Rus Savaşı) nedeniyle ertelendiğini ve elzem olan tamirâtın, savaşın bitmesinin üzerinden on yıl geçmesine rağmen yapılamadığını bildirmiştir. Bu nedenle, tekkenin tamirâtının geciktirilmesi ve uzun yılların ihmali de eklenince tekkenin harabeye dönmek üzere olduğunu vurgulamıştır. Tamirâtın acele yapılması gerektiğini yeni bir muayene ve keşfe lüzum olmaması için daha önce muayene ve keşfini yapan mimar halifesi ile görüşülerek, tekkenin çoğunlukla ahşap olan kısımlarının onarılmasını istemiştir. Yapılacak onarımın maliyetinin tahmini 9.555 kuruşa mal olacağını da bildirmiştir. Bu maliyete daha önce bahsedilen cami ve türbenin dışında dergâh binasının da eklendiği anlaşılmaktadır. Bu onarım işinin ciddiyetle ele alınması ve başlatılmasının Yeniçeri Ocağının da memnuniyetine sebep olacağını da vurgulamıştır (COA. HAT. 120/4900; Maden, 2010: 212-213). Bu girişimler neticesinde tekkenin onarımına ilgi gösterilmiş ve bu amaçla İstanbul'daki mimar halifelerinden ve alanında işgüzar (uzman) Seyyid Salih Kalfa tamirat için görevlendirilmiştir (COA. C. EV. 322/16357-1). Tekkenin bulunduğu Sulucakarahöyük'e kadar Seyyid Salih Kalfa'ya masraflarına karşılık olmak üzere miri hazineden 200 kuruş harcırah, tamirâtın başlamasından bitirilmesine kadar geçen süre boyunca da 2 kuruş yevmiye verilmesi kararlaştırılmıştır (COA. C. EV. 322/16357-2). Ancak bu girişime rağmen tekkenin onarımının köklü bir şekilde yapıldığını söylemek mümkün değildir. Çünkü kısa bir süre sonra tekkede yeniden onarım yapılması gerektiğine dair istekte bulunduğu görülmektedir. Tekke müstemilatı içinde ahalinin Cuma Camisi¹¹ olarak adlandırdığı bir caminin bulunduğu anlaşılmaktadır (COA. HAT. 120/4900). Bu durum, 1826'dan sonra kapatılmayan Sulucakarahöyük'teki Hacı Bektaş Tekkesi müstemilatı dâhilinde ilk defa Sultan II. Mahmut'un emriyle cami yaptırıldığı gibi bazı iddiaların yanlış olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Bektaşî tekkeleri, 1826 yılında kapatıldığında, Sulucakarahöyük'teki Hacı Bektaş Veli Tekkesi ilk tekke olması nedeniyle kapatılmamıştı. Ancak bu tekkeye, Nakşibendi tarikatına mensup bir şeyh görevlendirilmişti. Nakşibendi tarikatına devredildikten sonra Sulucakarahöyük'teki tekkede Sultan II. Mahmut'un emri ile ikinci bir cami inşa edilmişti. Hacı Bektaş tekkesinde görevlendirilen ilk Nakşibendi şeyhi olan

Hacı Mehmet Sait Efendi, dergâhın yanında bir cami ve kendisinin ikamet edeceği bir harem dairesi inşası ile dergâhı yeniden İslam dinine uygun şekilde düzenlemek için Kaman yöneticisine ferman buyrulması için talepte bulunmuştur (COA. HAT. 553-27362). Bu talep uygun bulunarak, II. Mahmut'un emri ile cami ve harem dairesi (ev) inşa edilmesi için çalışmalara başlanmıştır (COA. Y. A. RES. 25-33-3). Cami ve harem dairesinin ahşaptan olduğu takdirde 70.000 kuruşa mal olacağı Hacı Osman Ağa ve bina yapımından anlayanların ortak keşfi ve muayenesi neticesinde anlaşılmıştır. Bu para peşin olarak gönderilmiştir. Ancak inşaat başladıktan sonra bahsi geçen meblağla bu işin tamamlanamayacağı görülmüştür. Bu nedenle verilen paranın 75.000 kuruşa yükseltilmesi istenmiştir. İstenilen meblağ uygun bulunarak gönderilmiş, cami ve Nakşibendi Şeyhi Mehmet Sait Efendi'nin ikameti için bir harem dairesi (ev) yaptırılmıştır (COA. HAT. 552/27271).

Hacı Bektaş Veli Tekkesi'nin yönetimi Nakşibendi şeyhlerine devredildikten sonra buradaki vakfın geliri de paylaştırılmıştır. Bu paylaşımda, tekkenin bakım ve onarım masrafı için de hisse ayrılmıştır. Bu paylaşımına göre “vakıf gelirinin, 4/15 hissesi Nakşi şeyhe, 4/15 hissesi derviş giderlerine, 4/15'lik pay Pirevi'nin bakım ve onarım masrafına ve geri kalan hissenin ise tekkenin meşihatlık makamından alınan Hamdullah Çelebi'ye verilmesi kararlaştırılmıştır.” (Altı, 2019: 79). Bu paylaşım, tekke de zamanla meydana gelebilecek yıpranmalar nedeniyle yapılacak tamiratların masraflarının da dikkate alınarak, hisse tahsis edilmesi tekkeye verilen önemin bir göstergesidir.

1826'da Bektaşî tekkeleri kapatıldıktan sonra II. Mahmut'un saltanatının sonuna (1839) kadar Sulucakarahöyük'teki tekke dâhilinde inşa edilen cami ve atanan Nakşibendi şeyhi için yapılan harem dairesi haricinde bir inşaata veya tamirata rastlanılmamaktadır. Sultan Abdülmecid'in saltanatı döneminde (1839-1861) ise onarıma yönelik ilk inşaat faaliyetinin 1858 yılında yapıldığı görülmektedir. Hacı Bektaş Vakfı mütevellisinin müracaatı üzerine Evkafı Hümayun Nezareti tarafından görevlendirilen bir mimar halifesi ve işin ehli olanların katılımıyla tekkenin tamire muhtaç kısımlarıyla, tamiratta ihtiyaç duyulacak bakır miktarı muayene ve keşif neticesinde tespit edilerek, defteri tutulmuştur. Bu muayene ve keşif defterine göre yapılacak inşaat ve tamiratın, 236.500 kuruş masrafı olacağı anlaşılmıştır. Bu masrafın tamamının Evkaf Nezareti hazinesinden karşılanması mümkün olmadığından, konu Meclis-i Valâ'ya havale edilmiştir. Meclis-i Valâ'da alınan kararda, şimdilik tekkenin onarıma acil ihtiyaç duyulan yerlerinin yapılması ve bu amaçla 109.500 kuruşun temin edildiği, masrafın eksik kalan kısmının ise Hacı Bektaş Veli Tekkesi'nin vakıf gelirinden karşılanması bildirilmiştir (Maden, 2010: 313).

Sultan Abdülaziz'in saltanatı (1861-1876) döneminde büyük çaplı bir tamiratın yapıldığı görülmektedir. 1871'de başlayan yazışmalar neticesinde tekkede tamirat yapılmasına karar verilmiştir. İlk aşamada tekkede yapılan keşif ve muayene neticesinde tutulan defterde tamiratın, 235.000 kuruş masrafla yapılabileceği anlaşılmıştı. Tutulan deftere göre tamirata başlanmış ancak inşaat ilerledikçe muayene ve keşifte bazı

eksikliklerin olduğu anlaşılmıştır. İnşaat başlamadan önce tutulan defterde tamiratın, 235.000 kuruşa yapılabileceği kaydedilmiş ise de tamirat esnasında mimar kalfanın her zaman orada bulunmamasından dolayı daha önce yapılan keşif ve muayenenin la-yıkıyla yapılmadığı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle meblağı daha önce belirtilen para ile tamiratın yapılmasının mümkün olmadığı bildirilmiştir. Tahsis edilen meblağ yeterli olmamasına rağmen başlanılan tamiratı yarı da bırakmamak için inşaata devam edilmiştir. Tamiratın devamında da muayene ve keşfinde tespit edilen 235.000 kuruş meblağa ek olarak, 108.000 kuruş 85 para fazla harcama daha yapılmıştır (COA. MKT. MHM. 456/42). Bu paranın tasfiye edilmesi için Şura-yı Devlet tarafından Hazineye ve Evkafı Hümayun Dairesine fazladan sarf olunan meblağın ödenmesi bildirilmiştir (COA. İ. ŞD. 27/1272; Maden, 2010: 313). Bu çalışmaya, 1872’de başlanmış ve 1873’te tamamlanmıştır. Bu tamiratta, Hacı Bektaş Veli hazretlerinin türbesiyle, dergâhu müstemilatında bulunan binaların hemen hemen tamamının onarımı yapılmıştır.

Bektaşî tekkeleri 1826’da kapatıldıktan sonra Hacı Bektaş Veli Tekkesi dâhi-linde Sultan II. Mahmut’un emri ile yaptırılan caminin de yıprandığı bildirilmiştir. Bu camide zaman içinde küçük tamiratlar yapılmış ise de bunlar yeterli olmamış ve köklü bir onarıma ihtiyaç duyar hâle gelmiştir. Caminin ve taş minaresinin geçen zaman içinde yıpranması nedeniyle tamir edilmesi için 1884 yılında keşif ve muayenesi yapılmıştır. Yapılan keşif ve muayene neticesinde, tamiratın 44.700 kuruş meblağla yapılabileceği tespit edilmiştir. Cami ve minaresinin tamiri için gerekli olan meblağ hükümete bildirilmiş ve bahsi geçen para miktarının hazineden karşılanması istenmiştir. Hükümete gönderilen yazı da tamiratın hemen yapılması gerektiği, ertelendiği takdirde cami ve minaresinin çok kötü bir hâle geleceği ayrıca tamir masrafının artacağı bildirilmiştir (COA. İ. DH. 966/76383-1). Hükümet tarafından acil olan tamirin yapılması için uygun cevap verilmesine rağmen masrafının Hacı Bektaş Veli Vakfı’nın gelirlerinden karşılanması istenerek, tamir masrafının hazineden karşılanmasına olumlu cevap verilmemiştir. Bu durum, Şura-yı Devlet’ten Evkaf-ı Hümayun Nezaretine de bildirilmiştir (COA. İ. DH. 966/76383-2). 1884’te cami ve taş minarenin yapımı için ilk aşamada yapılacak tamiratın, 44.700 kuruşa mal olacağı bildirilmiştir.

Tablo 1. 1884’te Tutulan Keşif ve Muayene Defterine göre Kullanılacak Malzeme ve Fiyatları

Kuruş	Adet	Fiyatı	İzahat
1000	100	10	Birer zira boyunda ve yarım zira eninde yontma taş
4200	600	7	Kara duvarın dama kadar hattı mıntıka ve müceddeden yapılacak hattan dolayı iktiza eden yontma taş
2400	400	6	Derun-ı kubbe için birer zira boyunda ve yarım zira eninde yontma taş
1000	100	10	Kubbenin hamağı için on sekiz parmak enliğinde ve yarım zira kalınlığında bir zira boyunda yontma taş

600	200	3	Dört köşe için sal yarımşar arşın enliğinde birer zira boyunda dörder parmak kalınlığında olacaktır
1000	---	--	Kara duvarın hedmiyesi (yıkılması) için amele masarifi
450	---	--	Derunu kubbede yıkık bir adet pencerenin tamiri ve köşe taşlarının tebdili ve masarifat-ı sairesi
3000	2000	150	Kireç Batmanı
4500	300	15	Usta yevmiyesi
2400	200	12	Taş işçi yevmiyesi
3000	600	5	Amele yevmiyesi
1000	---	--	Kubbenin ziyneti bahası
800	---	--	Kubbe için lazım gelen kurşunun ikmal-i nevakısı (eksikliği) için mubayaası (satın alınması) lazım gelen kurşun bahası
3000	---	--	İskele için mubayaası lazım gelen kereste
3000	2000	150	Cami-i şerifin derununu (içini) sıvamak için kireç batmanı
600	40	15	Kireç için mubayaası lazım gelen keten batmanı
1200	---	--	Sıva için usta ve amele masarifi
1200	---	--	Cami-i şerifin taş kapı önünün örtülmesi, masarifat-ı müteferrikası
1600	---	--	Yine Kurşun Masarifi
600	300	2	Kum bahası, araba
1200	---	--	Ustaların alet ve edevatının tamiriye ve bileme masarifatı
1250	---	--	Kürek ve kazma ve köten ve balta ve taş ihracı (çıkarmak) için urgan ve buna muattal ve müteferrik masarifat-ı tefrika için ihtiyacen masarifat
5700	---	--	Minarenin üst tarafı bütün bütün (tamamen) hedm (yıkılarak) olunarak aşağı tarafı tamiren ve üst tarafı müceddeden yapılmak üzere usta ve amele ve taş ve kireç ve kurşun ve iskele ve buna teferruat-ı masarifat-ı müteferrikası
44.700			

Ancak bu meblağ, Evkaf Nezareti tarafından çok bulunmuştur. Bu nedenle tamirat işini daha uygun fiyata yapmak amacıyla ihale yapılmıştır. İhalede, keşif ve muayenede tespit edilen masrafının 2000 kuruş daha aşağı bir fiyatla, Kocaağazade Hakkı Efendi'nin kefaletiyle Mebusoğlu Yorgi uhdesinde kalmıştır. Mebusoğlu Yorgi, tamirata 42.700 kuruş masrafla yapabileceğini taahhüt etmiştir. Mebusoğlu Yorgi, tamiratta kullanacağı malzemenin adedi, her birinin birim fiyatı ve toplam masrafının ne olacağını ihtiva eden ayrıntılı bir keşif defterini de sunmuştur (COA. Y. A. RES. 25/33).

1884'te ihale ile Mebusoğlu Yorgi uhdesinde kalan bahsi geçen tamiratın tam olarak yapılamadığı anlaşılmaktadır. Çünkü aradan altı yıl sonra cami, minare ve kırklar meydanı olarak adlandırılan yerin yeniden yapılması gerektiğine dair yazışmalar bulunmaktadır. Yazışmalardan, cami ve minaresinin tamiratının yapıldığı ancak uzun yıllar dayanacak titiz şekilde yapılmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Osmanlı devlet adamlarının cami ve minare tamiri konusunda dini hassasiyetleri bilindiğinden, bu hassasiyetten yararlanarak kırklar meydanını tamir ettirmek olduğu görülmektedir. Esas amacın cami ve minaresi tamirata dâhil edilmek suretiyle, kitabesinden, 1553 yılında inşa edildiği anlaşılan (Tanman, 1996: 459-471) ve harap hale gelen kırklar meydanı ile bu meydana bulunan çeşme ve mecrasının yıpranan yerlerinin tamiratını yapmak olduğu anlaşılmaktadır.

Bunun için 1892'de Hacı Bektaş Veli tekkesi dâhilinde yer alan caminin kubbesi, minaresi ve kırklar meydanı olarak adlandırılan alan ile burada bulunan çeşmenin tamire muhtaç olduğu Kırşehir sancak meclisi tarafından Ankara Vilayetine bildirilmiştir. Kırşehir sancak meclisinden gönderilen tamirat yazısında; Hacı Bektaş hazretleri hangâhı derununda cami-i şerifin kubbesi, minaresi, kırklar meydanı ile meydana bulunan çeşme binasının bir taraf gözü ve çeşmenin suyunun kaynağı olan mecrasının tamire muhtaç olduğu bildirilerek, tamirinin yapılması için izin istenilmiştir. Ayrıca kararda, harap bir durumda olan kırklar meydanı ve üzerindeki çeşmeler ile musluklarının yeni baştan inşası için yerinde keşif ve muayenesinin yapılarak, iki adet defterinin tutulduğu bildirilmiştir. Keşif ve muayene defterinde tamirat ve inşaatın Mecidi 19 kuruştan 59.679 kuruş 30 paraya yapılabileceği anlaşılmıştır. Tamirat için bahsi geçen meblağın kullanılmasına onay verilmesi isteği, Ankara Vilayeti Evkaf Dairesine bildirilmiştir. Ankara Vilayeti Evkaf Dairesi gönderdiği cevapta, Hacı Bektaş Veli tekkesindeki cami-i şerifin eski eser olması nedeniyle harap hâlde bulunmasının kabul edilemez olduğunu bildirerek, inşaat ve tamiratının yaptırılmasını, masrafinin Hacı Bektaş Veli tekkesi vakfının gelirinden karşılanması şartıyla izin vermiştir. Ancak vakfın gelirinin, gerekli tamirat için yetersiz olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle, mahalli evkaf müdürü, idare meclisi azaları, tamirat işinden anlayan (erbab-ı vukuftan) bir zat ile evkaf komisyonu heyetinin nezareti ve marifeti ile ihale edilmeden emaneten yaptırılması istenmiştir. Ayrıca, tamirat ve inşaatın belirlenen masrafinin noksanına yaptırılması, bahsi geçen tamirat ve inşaatın tamamlanmasından sonra da masrafinin vakıf defterine gider olarak kaydedilmesi istenmiştir (COA. İ. ŞD. 117/7053).

Tekke dâhilindeki türbenin tamiratına, 19 Temmuz 1892'de başlanmış ancak 30 Temmuz 1893'e kadar bitirilemediği anlaşılmaktadır (COA. BEO. 302/22615). Çünkü 7 Ekim 1893 tarihli bir belgede yine tekke dâhilindeki cami ve minaresinin tamiri için yeniden müracaatta bulunulmuştur. Bu durum tamire başlandığı ancak bitirilemediği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Tamirin öncelikle türbeden başlandığı anlaşılmaktadır. 29 Ekim 1893 tarihli belgede, Hacı Bektaş Veli hazretlerinin türbesinin yapımından sorumlu olan memurun yevmiyesinin yeterli olmadığı bildirilerek, artırılması istenmektedir. Bu iş için liva (sancak) idare meclisi azasından Şakir Ağa,

20 kuruş yevmiye ile görevlendirilmişti. Ancak Şakir Ağa'nın aldığı sorumluluk ve yaptığı görev karşılığında aldığı yevmiyenin harcamalarına yetmediği, azalardan başka birinin de bu kadar az yevmiyeyle türbenin tamirinin sorumluluğunu kabul etmeyeceği vurgulanmıştır. Bu nedenle liva idare meclisinin kararıyla yevmiyesi iki meci diye olarak belirlenmiş ve bu yevmiyenin evkaf nezaretince kabulü istenmiştir. Evkaf Nezareti meclisinde yapılan görüşmelerde, tamiratın büyüklüğü, ehemmiyeti, Şakir Ağa'nın emniyet ve haysiyet sahibi biri olması nedeniyle artırılması istenilen yevmiyenin daha ayrıntılı bildirilmesi gerektiği görüşü hâkim olmuştur. Bunun için Şakir Ağa'nın ne kadar müddetten beri tamirata nezarete bulunduğu, verilmesi istenen 40 kuruş yevmiyenin neye balığ olup, nereden mahsup edileceğinin açıkça belirtilmediği vb. sorulara cevap verilmesi istenilmiştir. Bunun üzerine gönderilen cevapta, Şakir Ağa'nın yüz iki gün tamirata nezaret ettiği, bu süre zarfında bahsi geçen meclis azası Şakir Ağa'ya liva idare meclisi kararıyla, 4.080 kuruş ödendiği Ankara Vilayetinden bildirilmiştir. Bu cevap üzerine, liva idare meclisi kararıyla 20 kuruş olan ilk yevmiyesinin 40 kuruşa yükseltildiği ve ödemelerin bu meblağ üzerinden yapılması nedeniyle Evkaf Nezareti meclisi de Şakir Ağa'nın yevmiyesinin 40 kuruşa yükseltilmesini, Hacı Bektaş Veli vakfının gelirlerinden karşılanması şartıyla kabul etmiştir (COA. BEO. 302/22615). Şakir Ağa'nın uhdesinde devam eden inşaat ve tamirat çalışmaları tamamlanmıştır.

XIX. yüzyılda Hacı Bektaş Tekkesi'nde yapılan tamirat ve inşaatlarla daha işlevsel bir hale gelmiştir. Bu durum, 1874 tarihli Ankara Vilayet salnamesinde; Hacı Bektaş tekkesi, kârgir bir yapı olup, çevre düzenlemesi bakımından zamanına göre mükemmel bir hâldeydi. Burada daimi kalanların her biri için ayrı meydan evleri, Balım evi, bekçi evi, şeyhler ve dervişler için döşeli odalar, betonarme cami ve minaresi, Hacı Bektaş Veli'nin türbesi, kırklar meydanı, çilehane, kızlar kümbeti, Balım ve Kalender sultanların türbeleri bulunmaktaydı. Tekkenin Aslanağzı olarak adlandırılan görkemli bir çeşmesi ile büyük bir havuzu, çeşitli bitkilerle süslenmiş mükemmel bir bahçesinin olduğu, tekkenin yakınında Hanbağı (Özlu, 2014: 19) ve Dedebağı olarak isimlendirilen büyük üzüm bağları ile üzümlerin işlendiği binaların yer aldığı kaydedilmektedir (Maden, 2010: 312).

XX. yüzyılın başlarında Bektaşiler rahat bir hareket alanına kavuşmalarına rağmen Sulucakarahöyük'teki tekke de büyük çaplı tamirat veya yeni bina inşaatına rastlanılamamaktadır. Bu dönemde, yapılan inşaat faaliyeti genel olarak Hacı Bektaş Veli vakfının gelirleri ile yapılan küçük çaplı, çeşme, kitabe ve meydan düzenlemesine yöneliktir.

4. Sonuç

XIII. yüzyılda yaşamış olan Hacı Bektaş Veli, Horasan bölgesinin Nişabur şehrinde dünyaya gelmiştir. Nişabur'da Ahmet Yesevi'nin terbiyesinden geçmiş Lokman Perende'den dini ilimler alanında eğitim almış ve olgunlaştığına kanaat getirilince, Türkmenleri dini bilgiler konusunda aydınlatmak amacıyla Anadolu'ya gönderilm-

iştir. Anadolu'da ilk olarak Eskişehir civarındaki Seyit Battal Gazi tekkesine konmuş ve burada bir süre ikamet etmiştir. Buradaki ikametinin ardından Kırşehir yöresine gitmiş ve Hacı / Sulucakarahöyük adlı yerde meskûn olmuştur. Sulucakarahöyük'te Kadıncık Ana adlı biri tarafından sahiplenilen Hacı Bektaş, burada yaşamaya başlamıştır. Hacı Bektaş, burada olduğu müddetçe üç yüz altmışaltı mürit yetiştirmiş ve yetiştirdiği müritleri, Anadolu ve Rumeli'nin farklı muhitlerine göndererek, irşat faaliyetlerinde bulunmuştur. Özellikle Rumeli bölgesine gönderilenlerin, fethedilen yerlerde kendi tekkelerini açarak, oraların İslamlaştırılması ve şenlendirilmesinde aktif rol oynadıkları kabul edilmektedir.

XIII. yüzyılın ikinci yarısında ölen Hacı Bektaş Veli, ölmeden önce ettiği vasiyeti gereğince fikri mirasına Kadıncık Ana sahip çıkmıştır. Kadıncık Ana'nın soyundan gelenler ve yetiştirdiği müritleri, Hacı Bektaş Veli'nin eren öğretilerini bir tarikat hâline dönüştürmüşlerdir. Bu tarikat, Osmanlı Devleti ve kurumlarına da etki ederek, özellikle Yeniçeri Ocağını kendisine bağlamıştır.

Hacı Bektaş Veli'nin vefatından sonra mezarı, Kadıncık Ana tarafından yaptırılmış ve müritlerinden biri olan Abdal Musa mezarını ziyaret etmiş ve burada birkaç gün kalmıştır. Abdal Musa'nın Hacı Bektaş Veli'nin mezarını ziyaret etmesiyle burası bir ziyaretgâh yerine dönüşmüş ve Sultan I. Murat'ın onun mezarının üzerine türbe inşa ettirmesiyle de ziyaretgâh kalıcı hâle gelmiştir. İlk Osmanlı padişahlarının maddi yardımları, bağışladıkları köylerin gelirleri ve müritlerinin türbenin etrafında hayır niyetiyle yaptıkları binalarla büyüyen tekke hâlini almıştır. Bu suretle Anadolu ve Rumeli'deki müritlerinin kutsal bir mekânı durumuna gelmiş, tekkeyi ziyaret etmek adeta bir inanç hâlini almıştır.

Tekkenin kutsal bir mekân hâline dönüşmesi nedeniyle, burayı yaşatmak için tarihsel süreç içinde birçok tamirat yapılmıştır. Bu tamiratlardan biri XVIII. yüzyılın sonlarında tekkenin bazı bölümlerinin tamirinin yapılması isteğidir. Ancak Osmanlı Devleti'nin 1787-1792 tarihleri arasında Rusya ve Avusturya ile yaptığı savaş nedeniyle tamirat talebinin gereği yerine getirilememiştir. Bu nedenle, 1803 yılında tekkenin seccadenişinliği uhdesinde bulunan Abdülatif Efendi daha önce tekkenin onarıma muhtaç yerlerinin tamiri için müracaat ettiğini ancak savaş nedeniyle yapılamadığını, şimdi ise herhangi olağanüstü bir durumun bulunmadığını bildirerek, tekkenin tamire muhtaç yerlerinin yapılmasını yeniden istemiştir. Bu istek kabul edilerek tekkede tamirat yapılmıştır. 1826'da Bektaşî tekkelerinin kapatılmasına kadar da küçük çaplı tamirler yapılmıştır.

Yeniçeri Ocağı, 1826'da kaldırıldığında, ocağın manevi yönden bağlı olduğu Bektaşî tekkeleri de kapatılmış ve malvarlıkları ya devlet hazinesine veya Nakşibendi tarikatı başta olmak üzere diğer tarikatlara devredilmişti. Sadece Sulucakarahöyük'te Hacı Bektaş Veli'nin türbesinin bulunduğu tekke, manevi değerinden dolayı kapatılmayarak, dönemin iktidarının nazarında makbul tarikatlardan olan Nakşibendi tarikatının idaresine verilmiştir.

1826'dan sonra ilk inşaat isteği, Hacı Bektaş Veli tekkesine atanan Nakşibendi şeyhinin, tekke dâhilinde cami ve kendisinin ikameti için bir ev inşası isteğinin kabul edilmesidir. Bu istek yerine getirilmiştir. 1839'da sonra sıra ile tahta geçen Osmanlı padişahları Abdülmecit, Abdülaziz ve II. Abdülhamit'in iktidarları dönemlerinde ihtiyaç duyuldukça Hacı Bektaş tekkesinde tamirat ve inşaatlar yapılmıştır. Bu tamire yönelik inşaatlarla tekke harap olmaktan kurtarılmaya çalışılmıştır.

Sonnotlar

- 1 Sulucakarahöyük, Osmanlı döneminde Kırşehir sancağına bağlı iken cumhuriyet döneminde Nevşehir iline bağlanmış ve adı Hacı Bektaş olarak değiştirilmiştir. Kaynaklarda bu yerin adı bazen "Hacım/Hacem, Sulucakarahöyük, Solucakaraöyük" şeklinde geçmektedir.
- 2 XIX. yüzyılın başlarında bir yazar Hacı Bektaş kasabasının yerini şöyle tasvir etmektedir: "Alevi ve Bektaşilerin Kâbe'si makamında olan Hacı Bektaş (eski ismiyle "Hacım Köyü" yahut "Sulucakarahöyük") Kırşehri-Kayseri ana hattının sağında nispeten sapa mevkide, Mucur Kazasına tabi takriben bin dört yüz nüfuslu bir nahiyeye merkezidir"(Hamid Zübeyr, 1928: 365).
- 3 Pir - Pirevi; "Pir herhangi bir tarikatın kurucusuna verilen bir unvan olmakla birlikte, Alevi ve Bektaşî toplulukları genel olarak inanç önderlerine bu ismi vermektedirler. Günümüzde Hacı Bektaş Veli Tekkesine yapılan ziyaretlerde ziyaretçiler, "Pir'in dergâhına gidiyoruz.", Pir'in huzuruna gidiyoruz.", şeklindeki söylemlerden dolayı Hacı Bektaş Tekkesi, Pirevi olarak adlandırılmaktadır (Altı, 2018; 184).
- 4 "Orhan Gazi bütün memlekette müstakil padişah oldu. Kardeşi Ali Paşa dahi beğlerbeğliğini bırakıp Orhan'a verdi. Kendi meşayih yolunu tutup derviş olmuştu. Bir gün Ali Paşa, kardeşi Orhan'a dedi ki: "Ey kardeş! Elhamdülillah askerinin çoğaldı. İslam ordusu kuvvet buldu. Muhammed dini yücelip günden güne büyüdü. İmdi, sen dahi âlemde bir türe koy ki onunla cihanda anılasın". Orhan Gazi: "Ey kardeş! Sen ne dersen öyle olsun" dedi. Ali Paşa dedi ki: "Ey kardeş! Bütün askerinin kızıl börk giysinler. Sen ak börk giy. Sana ait kullar da ak börk giysinler. Bu da âlemde bir nişan olsun.". Orhan Gazi bu sözü kabul edip adam gönderdi. Amasya'da Horasanlı Hacı Bektaş'tan izin alıp ak börk getirtti. Önce kendi giydi. Ondan sonra kendisine ait kullar ak börk giydiler. Ak börk giymek o zamandan kaldı. O zamanda padişahlar ve beğler kardeşleriyle danışlırdı. Birbirlerine saygı gösterip birbirlerini öldürmezlerdi. Ta Yıldırım Han zamanına gelinceye kadar böyle idi. Sonra kardeş kardeşi öldürmek Yıldırım Han zamanında oldu. Anadolu'da yaya yazmak Orhan Gazi zamanında oldu"; (Atsız, 2011: 32).
- 5 "Tarik-i Bektaşîye-yi terk iden ve efendimiz halife-i muazzamımızın nur-ı irşad-ı akdesilerinden tarik-i hidayete avdet eyleyen Yahya Efendi dergâhında mukim Mesud Efendi daileri birkaç kere dervişaneme gelüb ahvalinden bahsediyor. Mum-i ileyhe birkaç kuruş şehriye bağlanırsa taşra da yani Anadolu'da bir mahalde li celal'ül irşad bulunur ise Bektaşîlere karşı menfaati melhuz ve muhakkak gibi olduğundan ve bu kere dahi zaruriyetinden bahis-i lügati olunan kâğıdından hâli malum olacağından hak pay-i aliye buyurulmakla..." (Y. PRK. AZJ. 18-12)
- 6 Son türbedar Şeyh Mehmet Hamdullah Çelebi, H. 29/12/1249 – M. 09/05/1834 tarihinde vermiş olduğu bir arzuhalde; "Kendisinin çekemeyen kötü niyetli kişilerin iftirası neticesinde yedi seneden beri Amasya'da sürgün olduğunu bu nedenle fakir düştüğünü, ailesinin perişan olduğunu", belirterek, sürgünden affedilmesini istemiştir (COA. HAT. 501/24588).
- 7 "Cennetmekân Sultan Mahmud Han-ı Sani hazretleri zamanında tekyeleri hakkında icra edilen muameleden bahs ile o vakitten beri Nakşibendilik namı tahtında muhafaza ettikleri Bektaşîliklerinin resmen tanınması istidasını ve bazı ifadât ve müstediyâtı mutazammın Bektaşî babalarından müteadid mühr ve imzalar ile ita olunan arzuhal leffen..." Bu babalardan bazıları; Dülger Hasan Dergahı Postnişini Hasan, Bektaşî Dergahı Postnişini Salih Baba vb. toplam on altı kişinin imzası bulunmaktadır (COA. BEO. 3599/269902; Meşihat No: 162081)
- 8 "Bir Kızılbaş mühlidi müftü-i İslam ettiler" sözleri ile Şeyhülislam Musa Kazım Efendi kastedilmektedir (Ramsaur, 2011: 154).
- 9 Şeyhülislam Musa Kazım Efendi; "1908'de II. Meşrutiyet'in ilanının ardından Maarif Nezareti'nde kurulan meclis-i kebir-i ilmiye ve meclis-i ayana üye seçildi. Ocak 1910'da teşkil edilen Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa, 30 Eylül 1911'de kurulan Sadrazam Said Paşa, 8 Mayıs 1916'da oluşturulan Sadrazam Said

Halim Paşa ve 4 Şubat 1917 tarihinde Talat Paşa hükümetlerinde Şeyhülislam olarak görev aldı. Dört defa getirildiği şeyhülislamlık / meşihat makamında toplam beş yıl bir ay dört gün görev yapmıştır” (Koca, 2006: 221-222).

10 Abdal Musa hakkında bilgi veren kaynaklarda, Konya civarında tekkesi olduğu belirtilmektedir. Abdal Musa'nın tekkesi, Osmanlı ve günümüz Türkiye idari taksimatında, Antalya'nın Elmalı ilçesi sınırları içinde bulunmaktadır.

11 “Hacı Bektaş Veli hazretlerinin Karaöyük nam karyede vaki türbe-i şerife ve cami-i şerif ve hangâhları mürur-ı ezmana ile hârâb olduğundan...,” (COA. HAT. 120/4900).

Kaynaklar

I. Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivler Başkanlığı Osmanlı Arşivi (COA)

- COA. Babıali Evrak Odası (BEO). 302/22615. (H. 18/04/1311 - M. 18/10/1893).
- COA. BEO. 3599/269902; (Meşihat No: 162081) (H. 27/06/1327 - M. 16/07/1909)
- COA. Cevdet Evkaf (C. EV). 134/6683. (H. 17/04/1202 - M. 28/11/1787).
- COA. C. EV. 322/16357-1. (H. 29/01/1218 - M. 28/05/1803).
- COA. Hatt-ı Hümayun (HAT). 120/4900. (H. 29/12/1317 - M. 30/04/1900).
- COA. HAT. 552/27271.(H. 29/12/1253 – M. 26/03/1838).
- COA. HAT. 501/24588. H. 29/12/1249 – M. 09/05/1834)
- COA. HAT. 553-27362. (H. 29/12/1252 – M. 06/04/1837).
- COA. HAT. 290/17386. (H. 29/12/1241 – M. 04/08/1826).
- COA. İrade Dâhiliye (İ. DH). 966/76383-1. (23/01/1303 – M. 01/11/1885).
- COA. İrade Şurayı Devlet (İ. ŞD). 117/7053. (H. 09/10/1309 - M. 07 Mayıs 1892).
- COA. İ. ŞD. 27/1272. (H. 04/04/1290 – M. 01/06/1873).
- COA. Sadaret Mektubi Kalemi Mühimme Odası (MKT. MHM). 456/42.(H. 12/04/1290 – M. 09/06/1873).
- COA. Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y. A. RES). 25/33. (H. 17/12/1301 – M. 08/10/1884).
- COA. Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal Jurnal (Y. PRK AZJ). 18-12. (H. 16/04/1308 – M. 29/11/1890).
- COA. Yıldız Esas Evrakı (Y.EE). 30/86. (H. 06/04/1327 – M. 27/04/1909).

II. Yazılı Kaynaklar

- Altı, Aziz. (2019). “Nüfus Defterlerine Göre Pirevi (Hacı Bektaş Veli Tekkesi) (1830-1846)”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, Sayı:90, 77-98.
- . (2018). “III. Ahmet Dönemi’nde Pirevi Hacı Bektaş Veli Tekkesi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 87, 183-194.
- Atsız (Haz). (2011). *Oruç Beğ Tarihi - Ahmedî, Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman – Şükrullah, Behçetü’l Tevârih, ÜÇ OSMANLI TARİHİ*. İstanbul: Ötügen Yayınları.
- Bal, Kibar. (2018). “Tarihsel Süreç İçerisinde Bektaşiliğin Yeniçeriler İçerisinde Aldığı Şekil”, *IV. Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu (18-20 Ekim 2018 Ankara) Bildiriler Kitabı*. Editörler: Orhan Kurtoğlu-Ayşe Çamkara Erginer, Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yayınları.
- Birge, John Kingsley. (1991). *Bektaşilik Tarihi*. Çev. Reha Çamuroğlu, İstanbul: Ant Yayınları.
- Ceyhan, Muhammed-Murat Alandağlı, (2019). *Hacı Bektâş-ı Veli Dergâhına Yüz Sürenler*. Ankara: Pir Sultan Abdal 2 Temmuz Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları.
- Çakmak, Yalçın. (2018). “II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Devletinin Kızılbaş/Alevi Siyaseti (1876-1900)”. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çıplak, İsa Tolga-Zeki Çevik, (2019). “Babagan Bektaşilik ve Demokrat Parti”. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (OSMED)*, Cilt: 5, Sayı: 8, 24-39.
- Değerli, Ayşe-Küçükdağ, Yusuf. (2017). “Vesâiki Bektaşiyân’da Yer Almayan Rume- li’deki Bektaşî Yapıları (1400-1826)”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 13, 105-135.
- Derviş Ahmet Âşiki. (2013). *Tevârih-i Âli Osman - Âşıkpaşazâde Tarihi*. (Yay. Haz): Ayşenur Kala, İstanbul: Kamer Yayınları.
- Eröz, Mehmet. (1991). *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gülççek, Ali Duran. (2000), “Anadolu ve Balkanlar’daki Alevi Bektaşî Dergâhları (Tekke, Zaviye ve Türbeler)”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi*, Sayı: 16, 201-222.
- Hamid Zübeyr. (1928). “Hacı Bektaş Tekyesi”. *Türkiyat Mecmuası*, Cilt: 2, 365-382.
- Koca, Ferhat. (2006), “Mûsâ Kazım Efendi”. Cilt: 31, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 221-222.
- Maden, Fahri. (2010). “XIX. Yüzyılda Hacı Bektaş Veli Tekkesi’nde Yapılan Tamir-

- lerle İlgili Arşiv Belgeleri”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 55, 311-323.
- . (2013). “Evliya Çelebinin Seyahatnâmesinde Bektaşî Tekke ve Türbeleri”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 68, 89-128.
- Melikoff, İrene. (1993). *Uyur idik Uyardılar*. Çev: Turan Alptekin, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (1996). “Hacı Bektâş-ı Veli”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: XIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 455-458.
- Oytan, M. Tevfik. (MCMLX). *Bektaşîliğin İç Yüzü*. II. Baskı, Cilt: II. İstanbul: Maarif Kitaphanesi ve Matbaası.
- Önder, Mehmet. (1994). “Hacı Bektaş Dergâhı Nasıl Açıldı”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 1, 35-39.
- Özlü, Zeynel. (2014). “Bektaşî Tekkelerinin Gelirlerine Dair Gözlemler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 69, 15-40.
- Ramsaur, Ernest Edmondson. (2011). *Jöntürkler-1908 İhtilalinin Doğuşu*, 2. Baskı, Çev. Muhsin Önal Mengüşoğlu. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Soyyer, A. Yılmaz. (2012). *19. Yüzyılda Bektaşîlik*, İstanbul: Frida Yayınları.
- Sümer, Uğur. (2017). “Meşihat Arşiv Kayıtlarında Hacı Bektaş Veli ve Bektaşîlik ile İlgili Yazılı Kaynağın Tespiti”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 83, 149-169.
- Tanman, M. Baha. (1996). “Hacı Bektâş-ı Veli Külliyesi”. Cilt: 14, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 459-471.
- Hatıpler Çibik ve Tuba-Filiz Umaroğulları. (2017). “Balkanlarda Bektaşîlik ve Bektaşî Tekkeler”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi (İTOBİAD)*. Cilt: 6, Sayı:1, 458-481.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1988). *Osmanlı Tarihi I*. 5. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Von Hammer, Joseph. (1991). *Osmanlı Tarihi I*. Çev. Mehmet Ata. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Yılmaz, Eray. (2016). “Yeniçeri Kırımı, Bektaşî Tekkesinin Tasfiyesi ve Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı Kimliği (1826-1908)”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 79, 111-128.